

Ecologische inrichting van de volumebuffer rond de Waaslandhaven: algemene aanbevelingen en te verwachten effecten op de evolutie van de soorten die als criteria gebruikt werden bij de aanduiding van het vogelrichtlijngebied ‘Schorren en Polders van de Beneden-Schelde’.

Erika Van den Bergh, Anny Anselin, Bernard Van Elegem & Tom Ysebaert.

Inleiding

Als compensatie voor het verlies van habitat- en vogelrichtlijngebieden bij de inrichting van de Waaslandhaven werden volgende acties ondernomen en/of gepland (Werkgroep Strategisch plan Linkeroever, 1999, Meire *et al.*, 1998 a, b, MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, 1999, BS 25/07/98, BS 28/07/99, BS 17/8/99):

- Ecologische inrichting en beheer van de buitenste 100 m van de volumebuffer rond de Waaslandhaven. Het verlies aan dijken en kreken, die als bijzonder te beschermen habitatten binnen het vogelrichtlijngebied ‘Schorren en Polders van de Beneden-Schelde’ aangeduid werden, wordt deels gecompenseerd door het uitgraven van een natuurtechnische watergang (NTW) die zoveel mogelijk als een kreek ingericht wordt. Daarnaast wordt een dijk aangelegd met de uitgegraven grond.
- Beheer en aanduiding als N-gebied van reeds aanwezige grote gehelen natuur: de Melkader, het Groot Rietveld, de Zuidelijk groenzone oost (ontwerprnota 2^e gedeeltelijke wijziging van het gewestplan Sint-Niklaas-Lokeren).
- Ecologisch beheer in delen van Prosperpolder-oost/Doelpolder-noord, met omzetting van akkers naar grasland als geschikt overwinteringsbiotoop voor ganzen en watervogels en de creatie van broedplaatsen voor diverse soorten weidevogels. Een gericht waterbeheer kan tevens zorgen voor een aanzienlijke botanische winst (zoals voorgesteld in De Block *et al.*, 1998).
- Aanpassing van de begrenzing van vogelrichtlijngebieden. Uit het vogelrichtlijngebied ‘Schorren en Polders van de Beneden-Schelde’ werden de gebieden die door het dok en aanpalende zones zullen ingenomen worden verwijderd. Het poldercomplex Kruibeke-Bazel-Rupelmonde werd opgenomen in het Vogelrichtlijn gebied ‘Schelde- en Durme-estuarium’.
- Wijziging van de bestemming van een deel van het overstromingsgebied Kruibeke Bazel Rupelmonde van ‘gebied voor verblijfsrecreatie’ in ‘N-gebied’.
- Toevoeging van verschillende kleinere gebieden aan het door het Vlaams Gewest voorgestelde Habitatrichtlijngebied ‘Schelde- en Durme-estuarium van de Nederlandse grens tot Gent’.

Deze nota haalt enkele algemene aandachtspunten voor de inrichting van de buitenste 100 m van de volumebuffer aan die de ecologische functionaliteit ervan kunnen verhogen indien er ten volle rekening mee gehouden wordt.

Tevens wordt getracht specifiek aan te geven in hoeverre de ecologische inrichting van deze buffer kan bijdragen tot de instandhouding van soorten die als criteria gebruikt werden bij de aanduiding van het vogelrichtlijngebied ‘Schorren en Polders van de Beneden-Schelde’ :

- broedende en niet broedende Bijlage I soorten van de vogelrichtlijn (EC/79/409)
- overwinterende en doortrekkende vogelsoorten waarvan de concentraties in het gebied internationaal belangrijk waren
- zeldzame Vlaamse broedvogelsoorten waarvoor een belangrijk aandeel van de populatie voorkwam in het gebied

Het is niet de bedoeling om alle acties die als compensatie ondernomen werden in hun totaliteit te beoordelen. Sommige soorten komen hier dus niet echt aan bod omdat ze minder expliciet gebaat zullen zijn bij de ecologische inrichting van de buitenste 100 m van de buffer rond het havengebied, maar meer bij andere aspecten van de compensatiemaatregelen.

Algemene aandachtspunten

1. Samenhang van de ecologische infrastructuur

De ecologische inrichting en beheer van de buitenste rand van de volumebuffer kunnen in belangrijke mate bijdragen tot de realisatie van een samenhangende ecologische infrastructuur binnen het Zeehavengebied. Als verbindingselementen tussen de aanwezige grote gehelen natuur rond de Waaslandhaven (De Scheldeoever, Blokkersdijk, het Groot Rietveld, de Melkader, de Zuidelijke groenzone-oost, Prosperpolder-oost/Doelpolder-Noord) kan deze buffer een corridorfunctie vervullen op voorwaarde dat de continuïteit in het netwerk verzekerd wordt.

2. Integratie in het landschap

De kreken en dijken zijn momenteel geen geïsoleerde landschapselementen maar vormen één geheel met de omliggende open ruimte (weilanden en akkers). Het is deze combinatie van elementen die een aantrekkingskracht uitoefent op een aantal van de bijlagesoorten en (inter)nationaal belangrijke soorten. De inrichting van de volumebuffer kan dan ook niet als een volwaardige compensatie voor de verloren dijken en kreken aanzien worden omdat het habitatype uit zijn landschappelijke context gerukt wordt. Door de buffer breed genoeg te ontwikkelen en door in de naastliggende gebieden een natuurgericht beheer in te voeren (vb. beheerslandbouw) kan dit negatief effect echter wel gemilderd worden.

3. Waterkwaliteit

Overwinterende en doortrekkende steltlopers zijn afhankelijk van rust en slikrijke gebieden met voldoende waterkwaliteit en voedsel kwantiteit. Het is dan ook noodzakelijk om de afwatering van het ganse gebied gedegen te bestuderen en er over te waken dat geen vervuild water van woning- en landbouwzones in de aangelegde kreken terecht komt.

4. Diversiteit

Om een verscheidenheid aan microhabitats te creëren, waarin zich een zo compleet mogelijk voedselweb kan ontwikkelen is het aan te bevelen om zoveel mogelijk een grillig patroon toe te laten bij de inrichting van de volumebuffer zodat zich een aantal microgradiënten (zoet-brak, droog-nat) kunnen ontwikkelen.

5. Broedseizoen

Voor de broedvogels is rust erg belangrijk in het broedseizoen. Het is dan ook aan te bevelen om sommige stroken tijdelijk af te sluiten tijdens het broedseizoen.

6. Maatschappelijk draagvlak

Om belangstelling en begrip op te wekken bij het publiek voor de inrichting van de ecologische buffer en voor de tijdelijke afscherming van sommige delen ervan moet de nodige aandacht besteed worden aan sensibilisatie en natuureducatie. Daar waar de dijken zicht bieden op lager gelegen open gebieden kan bijvoorbeeld een kijkhut ingericht worden, voorzien van de nodige informatieborden. In samenwerking met plaatselijke natuurverenigingen kunnen geleide wandelingen georganiseerd worden. Aan tijdelijk afgesloten broedgebieden en op plaatsen waar de bufferzone dicht aan de bebouwde zone grenst (Verrebroek) zullen informatiepanelen bijvoorbeeld een positievere respons opleveren dan louter verbodstekens.

7. Monitoring als evaluatie van de maatregel

De ecologische functionaliteit van de buffer moet op wetenschappelijke wijze geëvalueerd worden door monitoring van de belangrijkste aandachtsoorten en van een aantal cruciale abiotische factoren (o.a. waterkwaliteit). Desgevallend kunnen inrichting en beheer bijgestuurd worden op basis van deze monitoring resultaten.

Te verwachten effecten op de evolutie van de soorten die als criteria gebruikt werden bij de aanduiding van het vogelrichtlijngebied 'Schorren en Polders van de Beneden-Schelde'1. Broedvogels van de Bijlage I lijst:

Bruine Kiekendief-(*Circus aeruginosus*):

90-100 broedparen in Vlaanderen, nestelt vooral in dense moerassige ruigten met rietvelden, jaagt in rietvelden en omliggende akkers. Heeft behoefte aan bredere relatief rustige, vochtige maar niet overstroombare broedgebieden. Broedkansen in de toekomst zullen in sterke mate afhangen af van de plaatsing van de gebouwen en het al dan niet open laten van grote verstoringsvrije ruimten. Indien in de volumebuffer op sommige plaatsen ruimte voor voldoende grote territoria gecreëerd wordt, in de nabijheid van geschikt foerageergebied, dan vergroot de kans dat de soort in de omgeving niet zal achteruitgaan door de uitbreiding van de Waaslandhaven.

Kluut (*Recurvirostra avosetta*):

200-300 broedparen in Vlaanderen. De meerderheid van de broedgevallen is te situeren op Linkeroever en aan de Oostkust. Kluten broeden op weinig begroeide zandige terreinen nabij ondiep water en foerageren in ondiep water en op modderige slikken. De soort is zich in het gebied komen vestigen als broedvogel door de aanwezigheid van braakliggende opgespoten terreinen in de nabijheid van het Schelde-estuarium en zal benadeeld worden door de ingebruikname van de braakliggende terreinen. De inrichting van de volumebuffer zoals voorgesteld met dijken en natuurtechnische watergangen (NTW) kan compenseren voor het verlies aan foerageergebied.

Blauwborst (*Luscinia svecica*)

2000-2500 broedparen in Vlaanderen. Broedt op moerassige en vochtige terreinen met slikkige bodem, in riet- en diverse andere ruigtevegetaties met lijnvormige elementen en verspreide bomen en struiken. Het verwijderen van de dijken en krekken zal de broedvogelstand waarschijnlijk negatief beïnvloeden. Het inrichten van de volumebuffer met dijken en NTW zal dit effect milderen.

Ijsvogel (*Alcedo atthis*)

200-220 broedparen in Vlaanderen. Grotendeels standvogel in Vlaanderen, kiest als biotoop grote vijvers, grote beken en oude rivierarmen, die uiteraard visrijk moeten zijn. Indien de waterkwaliteit, de waterkwantiteit en de inrichting van de NTW van die aard zijn dat vispopulaties zich met een redelijke kansrijkdom kunnen vestigen zal deze soort gebaat zijn bij de ecologische inrichting van de buitenste 100m van de buffer.

2. Niet broedende vogels van de Bijlage I lijst

Goudplevier (*Pluvialis apricaria*), Kleine Zwaan (*Cygnus columbianus bewicki*), Wilde Zwaan (*Cygnus cygnus*), worden niet nader besproken omdat de inrichting van de ecologische buffer naar verwachting weinig of geen positieve invloed zal hebben op de evolutie van hun aanwezigheid in het gebied.

Kemphaan (*Philomachus pugnax*)

Doortrekker en overwinteraar. Vochtminnende weidevogel, heeft een voorkeur voor zoete en brakke slikkige stukken, ondiepe plassen en vochtige weiden, niet noodzakelijk gebonden aan getijdengebieden. De achteruitgang van deze soort in de ruimere omgeving wordt in verband gebracht met de progressieve ingebruikname van akkers en weilanden door industrie. Een goed ingerichte NTW kan tot geschikt biotoop voor deze soort evolueren.

Overwinterende en doortrekkende vogelsoorten waarvan de concentraties in het gebied internationaal belangrijk waren

Rietgans (*Anser fabalis*), Kogans (*Anser albifrons*), Grauwe Gans (*Anser anser*), worden niet nader besproken omdat de inrichting van de ecologische buffer naar verwachting weinig of geen invloed zal hebben op de evolutie van hun aanwezigheid in het gebied.

Slobeend (*Anas clypeata*)

Vrij schaarse broedvogel* in Vlaanderen, vooral in de Westvlaamse kustpolders, langs de Beneden Schelde en in de Kempen. Broedbiotoop bestaat uit ondiep stilstaand water met modderige bodem en een dichte oeverbegroeiing, dikwijls gelegen in een vochtig weilandencomplex met brede sloten. Foerageert in ondiep water met slikkige bodem. Deze soort is momenteel veel minder talrijk aanwezig dan toen het gebied als vogelrichtlijngebied aangeduid werd. Verkaveling van weidegebieden, grondwaterstandverlaging en het machinaal bewerken van vochtige graslanden worden in verband gebracht met de achteruitgang ervan. Deze soort is vooral gebaat bij het geheel van sloten en kreken in een landschap van vochtige weiden en graslanden. Een goed ingerichte NTW in de nabijheid van polders kan evolueren tot een geschikt habitat.

Bergeend (*Tadorna tadorna*)

Vrij schaarse broedvogel* met de grootste aantallen aan de Beneden-Schelde op de opgespoten terreinen onder andere in verlaten konijnenpijpen. Broedt de laatste jaren ook steeds meer verder landinwaarts. Foerageert in ondiep water en op modderige slikken. Deze soort is zich, net als de Kluut, als broedvogel komen vestigen door de aanwezigheid van braakliggende opgespoten terreinen in de nabijheid van de slikken van de Beneden Zeeschelde en zal benadeeld worden door de ingebruikname van de braakliggende terreinen. Afhankelijk van de inrichting en de bedekking kan de dijk tot geschikt broedhabitat voor de Bergeend evolueren en de NTW tot foerageergebied.

Krakeend (*Anas crecca*)

Vrij schaarse broedvogel* . Vestigde zich in het begin van de jaren '70 als broedvogel in Vlaanderen in 'De Kuifeend' te Oorderen. Blokkersdijk volgde enkele jaren later en deze twee reservaten op de rechter en linker oever van de Beneden Zeeschelde bleven de kern van het broedareaal in Vlaanderen. Ook de meerderheid van de overwinteraars en doortrekkers verblijft in het Antwerps havengebied. Broedt langs punt- en lijnvormige waterelementen met begroeiing en foerageert onder andere in ondiepe beschutte plaatsen waar planten dicht bij de oppervlakte groeien. De NTW kan dus tot geschikt habitat voor deze soort evolueren.

Broedvogelsoorten die niet in Bijlage I van de vogelrichtlijn voorkomen maar waarvan de populatie binnen het vogelrichtlijngebied belangrijk is (was) voor Vlaanderen

Bontbekplevier (*Charadrius hiaticulata*, (50%)), Kleine plevier (*Charadrius dubius*, (40%)), Strandplevier (*Charadrius alexandrinus* (30%)), Grutto (*Limosa limosa* (10%)), worden niet nader besproken omdat de inrichting van de ecologische buffer naar verwachting weinig of geen positieve invloed zal hebben op de evolutie van hun aanwezigheid in het gebied.

*VLAVICO, 1989 : zeer schaars : 1-10
 schaars : 11-50
 vrij schaars : 51-500
 vrij talrijk : 501-5.000
 talrijk : 50.00-50.000
 zeer talrijk : meer dan 50.000

Referenties**BS 25/07/98: MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP**

23 juni 1998.-Besluit van de Vlaamse regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse regering van 17 oktober 1988 tot aanwijzing van speciale beschermingszones in de zin van artikel 4 van de richtlijn 79/409/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand.

BS 28/07/99: MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP**DEPARTEMENT LEEFMILIEU EN INFRASTRUCTUUR**

Gewestplan Sint-Niklaas-Lokeren. Definitieve vaststelling van het ontwerpplan tot gedeeltelijke wijziging van het gewestplan op het grondgebied van de gemeenten Beveren, Kruibeke en Lokeren.

BS 17/08/99: MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP**DEPARTEMENT LEEFMILIEU EN INFRASTRUCTUUR**

Gewestplan Sint-Niklaas-Lokeren. Voorlopige vaststelling van het ontwerpplan tot gedeeltelijke wijziging van het gewestplan op het grondgebied van de gemeenten Beveren, Sint-Gillis-Waas en Stekene.

De Block, M., Meire, P., Hoffmann, M. & Ysebaert, T., 1998. Ecologische studie 'Containerkaai/dok-west' (Waaslandhaven). Onderzoek naar de ecologische effecten van een containerdok langs de Linker Schelde-oever nabij Doel, en de mogelijkheden voor het inpassen van een natuurontwikkelingsplan in en rond de Waaslandhaven. Rapport IN.98.12.

Meire P., Anselin, A. & Paelinckx D., 1998a. Beschermde habitats binnen het Vogelrichtlijngebied 'Schorren en polders van de Benedenschelde' en het voorgestelde Habitatrichtlijngebied 'Schelde- en Durme-estuarium van de Nederlandse grens tot Wetteren', in het kader van het project 'Containerdok West'. Advies IN 98.03.

Meire P., Anselin, A., Hoffmann, M., Devos, K. & Kuijken E., 1998b. Voorstel ter compensatie van het Vogelrichtlijngebied 'Schorren en polders van de Beneden-Schelde' als gevolg van de aanleg van het Deurganckdok te Doel. Advies IN 98.90.

MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, 1999. Project aanleg Deurganckdok Doel in Vlaams Gewest (België). Compensatie Vogelrichtlijn- en habitatrichtlijngebieden. Antwoord op brief DG XI van de Europese Commissie van 22.12.1998 met kenn. XI.B.3(98) X/028618.

VLAVICO, 1989. Vogels in Vlaanderen, voorkomen en verspreiding, Vlaamse Avifauna Commissie.

Wergroep Strategisch Plan Linkerscheldeoever, 1999. Principes met betrekking tot het Strategisch plan Linkerscheldeoevergebied.